

ANDRZEJ TUBIELEWICZ, MARCIN FORKIEWICZ
Politechnika Gdańska

OSOBY W WIEKU 55+ W SPOŁECZEŃSTWIE INFORMACYJNYM

Wprowadzenie

Żyjemy w wieku kolejnego przełomu technologicznego i kształtowania związanej z nim cywilizacji informacyjnej określanej przez rozwój społeczeństwa informacyjnego. Głęboka transformacja społeczno-gospodarcza przyczyniająca się do przyspieszenia tempa wzrostu gospodarczego i rozwoju społecznego świata oraz postępu edukacyjnego i widocznej poprawy jakości życia dokonuje się na tle niekorzystnych zjawisk demograficznych, jakimi m.in. są starzenie się społeczeństwa oraz niski poziom aktywności zawodowej osób w wieku 55+. Występuje także groźba społeczna wykluczenia cyfrowego znacznej części osób starszych, które swą młodość i znaczną część życia zawodowego przeżyły w świecie praktycznie bez komputerów i wiedzy o technologiach informatycznych.

Na tle tych zjawisk i tendencji wzrasta znaczenie podjęcia szerokich działań, które pozwoliłyby na pełne włączenie osób w wieku 55+ w proces budowania społeczeństwa informacyjnego poprzez likwidowanie barier technicznych, edukacyjnych i społecznych utrudniających ludziom starszym dostęp do technologii informacyjnych (*information technology* – IT) i wykorzystanie ich, ale także umożliwienie im kontynuowania uczestnictwa w rynku pracy oraz aktywnego wkładu w życie wspólnoty społecznej.

1. Osoby w wieku 55+ a technologie społeczeństwa informacyjnego

Rozwój telekomunikacji i informatyki staje się współczesnym kluczem do podnoszenia poziomu życia społecznego i gospodarczego. Bez rozwoju gospodarki

opartej na wiedzy nie jest dzisiaj możliwy rozwój gospodarczy. Zastosowanie teleinformatyki w codziennym życiu publicznym i biznesie jest motorem racjonalizacji działalności zarówno przedsiębiorstw, jak i administracji oraz tworzy możliwości świadczenia nowych usług związanych z tą gospodarką i możliwości korzystania z nich. Przyczynia się także do powstawania nowych miejsc pracy, a unowocześniona gospodarka kraju staje się coraz konkurencyjniejsza i dynamiczniejsza oraz tworzy podstawy dobrobytu, rozwoju osobowego i nowych perspektyw dla obywateli. Następuje ponadto zwiększanie komfortu życia obywateli dzięki świadczeniu w coraz szerszym zakresie e-usług. Informacja staje się kluczowym elementem społeczno-ekonomicznej działalności i zmian¹, a społeczeństwo szeroko wykorzystuje w swoim życiu technologie teleinformatyczne, co przyczynia się do zwiększenia aktywności na rynku pracy i poprawy poziomu jakości życia. Technologie informatyczne, a zwłaszcza Internet, coraz intensywniej ingerują w życie codzienne i w związku z tym coraz trudniej będzie sprawnie funkcjonować w społeczeństwie bez posiadania umiejętności informatycznych, dotyczy to przede wszystkim ludzi starszych.

Utrzymanie tych korzystnych tendencji wymaga jednak szerokiego otwarcia możliwości zdobywania wiedzy, podnoszenia kompetencji informatycznych i zapewnienia uczestnictwa wszystkich obywateli w społecznej, gospodarczej i kulturalnej wspólnej przestrzeni informacyjnej. Celem jest dostarczenie każdemu obywatelowi, każdej szkole, przedsiębiorstwu i urzędowi dostępu do nowych technik teleinformatycznych i ich wykorzystywanie.

Osoby w wieku 55+ nie wykorzystywały IT ani w okresie edukacji, ani w początkowym okresie pracy zawodowej, nie mają więc praktycznych doświadczeń, które ułatwiałyby poznawanie nowych technologii i korzystanie z nich. Szczególnie tej grupie społecznej grozi wykluczenie cyfrowe². Dlatego ludzie w starszym wieku muszą w pełni uświadamiać sobie przydatność IT w ich życiu i możliwości wykorzystania Internetu oraz przełamywać bariery uczestnictwa w społeczeństwie informacyjnym.

W europejskich, jak i krajowych dokumentach programowych dotyczących informatyzacji i rozwoju społeczeństwa informacyjnego podkreśla się między innymi znaczenie wzmocnienia inwestowania w ludzi i w ich kwalifikacje zapewniające uczestnictwo wszystkich we współczesnej gospodarce oraz społeczeństwie wiedzy i dobrobytu oraz potrzebę prowadzenia polityki mającej na celu uniknięcia wykluczenia grup społecznych poza nawias technologii informacyjnej i kompute-

¹ M. Casey: *Europejska praktyka informacyjna. Wyzwania i perspektywy dla administracji publicznej*, Międzynarodowe Centrum Zarządzania Informacją Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2001.

² J. Czapiński, T. Panek (red.): *Diagnoza społeczna 2009, Warunki i jakość życia Polaków*, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa 2009.

rowej³. Przy tym trzeba mieć na uwadze, że zagadnienie wykluczenia może, oprócz osób fizycznych, dotknąć również drobne przedsiębiorstwa, które nie dysponują wystarczającymi zasobami kapitałowymi i ludzkimi na pełne uczestnictwo w korzyściach elektronicznej gospodarki, między innymi w dostępie do platform elektronicznych oraz rynków B2B (*business-to-business*)⁴.

Upowszechnienie nowych technologii informatycznych oraz szersze korzystanie z nich wymagają m.in.:

1. powszechniejszego bezpośredniego dostępu do treści i usług udostępnianych elektronicznie;
2. tworzenia wartościowej oferty treści i usług internetowych, w tym:
 - usług publicznych realizowanych drogą elektroniczną (*e-government, e-administration*),
 - usług medycznych świadczonych na odległość (*e-health*),
 - nauczania na odległość (*e-learning*),
 - handlu elektronicznego (*e-commerce, e-business*);
3. rozbudowy krajowej infrastruktury telekomunikacyjnej w stopniu pozwalającym na pełną, skoordynowaną informatyzację kraju i budowanie społeczeństwa informacyjnego;
4. powszechnej umiejętności posługiwania się teleinformatyką w życiu prywatnym i zawodowym, którą zapewni powszechna edukacja informatyczna;
5. efektywnego wykorzystania mechanizmów uzyskiwania, przetwarzania i gromadzenia informacji w celu podnoszenia przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstw;
6. zapewnienia technicznych możliwości wyrównania szans pełnego uczestnictwa osób średniego pokolenia (50+) oraz osób niepełnosprawnych w społeczeństwie informacyjnym;
7. zwiększania informatycznego przygotowania zawodowego, w tym ludzi w średnim wieku, a nawet starszego pokolenia, którym często jedynie brak umiejętności komputerowych uniemożliwia podjęcie nowej pracy;
8. powiązania edukacji informatycznej osób w wieku starszym z mocnymi stronami pracowników w ich wieku, takimi jak: pracowitość, sumienność, dokładność, odpowiedzialność, lojalność – co zwiększy szanse szerszej aktywizacji zawodowej tej części społeczeństwa.

³ *Europe's Digital Competitiveness Report*, Bruksela 2009.

⁴ *Strategia kierunkowa rozwoju informatyzacji Polski do 2013 r. oraz perspektywiczna prognoza transformacji społeczeństwa informacyjnego do 2020 r.*, Ministerstwo Nauki i Informatyzacji, Warszawa 2005.

2. Aktywność osób w wieku 55+ w Internecie

Kształtowanie się współczesnego społeczeństwa informacyjnego zostało spowodowane przez rozwój Internetu, który znacząco wpłynął na zmiany we wszystkich dziedzinach życia społeczno-gospodarczego, zarówno na poziomie gospodarstw domowych, jak i organizacji publicznych oraz gospodarczych oraz struktur narodowych i ponadnarodowych⁵.

W pierwszej połowie 2009 roku ponad 60% gospodarstw domowych w Polsce posiadało komputer, a na jeden komputer przypadało średnio 2,8 osoby. Jednakże nie wszyscy posiadający komputer we własnym domu rzeczywiście z niego korzystają. Kluczowe znaczenie przy wykorzystaniu komputera ma nie bezpośredni do niego dostęp, ale umiejętności. Dlatego osoby, które mimo posiadania komputera nie korzystają z niego, to najczęściej osoby starsze (tylko co czwarta osoba w wieku 65 i więcej lat faktycznie korzysta z własnego komputera), ponadto słabiej wykształcone. Do osób nieaktywnych komputerowo należą osoby z wykształceniem podstawowym i pracujące w rolnictwie (w dalszym ciągu Internet w najmniejszym stopniu dociera do mieszkańców wsi).

Pod koniec 2008 roku liczba użytkowników Internetu w Polsce sięgnęła 15,8 mln osób. Wśród internautów dominują osoby ze średnim i wyższym wykształceniem. Internet jest nadal najpopularniejszy wśród ludzi młodych (aż 91,4% uczniów i studentów posiada w domu komputer, a 79% – dostęp do Internetu). Oznacza to, że młodzież charakteryzuje się wielką siłą motywującą do poznawania nowych technologii, które dla niej są już nieodłącznym elementem życia codziennego.

Najslabiej wśród użytkowników Internetu jest reprezentowana grupa osób w wieku 55+⁶. Wśród osób niekorzystających z Internetu aż 73% to osoby powyżej 45 roku życia (tabela 1). Międzypokoleniowy podział cyfrowy jest bardzo silny, co może prowadzić do wielu negatywnych zjawisk społecznych, gdyż wraz ze zwiększaniem się znaczenia technologii informacyjnych w różnych dziedzinach życia osoby, które z nich nie korzystają, będą w coraz większym stopniu wykluczone⁷.

Duże znaczenie dla aktywności społecznej w zakresie korzystania z Internetu ma status społeczno-zawodowy, a zwłaszcza wykształcenie (tabela 2). Osoby o wykształceniu podstawowym i zawodowym wykazują się niskim poziomem korzystania z komputera i Internetu. Zjawisko to wyraźnie uwidacznia się wśród osób zajmujących się rolnictwem, wśród bezrobotnych rencistów i emerytów.

Pomimo znacznych różnic pod względem korzystania z komputerów i Interne-

⁵ A. Stecki: *Wiedza i nauczanie elektroniczne w społeczeństwie informacyjnym*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 597, Ekonomiczne Problemy Usług nr 57, WNUS, Szczecin 2010.

⁶ *Polski Internet 2008/2009*, Gemius S.A., Warszawa 2009.

⁷ J. Czapiński, T. Panek (red.): *Diagnoza społeczna 2009...*, op. cit.

tu ze względu na wiek (tabela 3), osoby w wieku 50+ uważają, że nowoczesne technologie informacyjne i komunikacyjne przyczyniają się do poprawy komunikacji i przepływu informacji, podniesienia efektywności pracy oraz wzrostu zadowolenia z niej, jak również możliwości awansu. Widzą też związek umiejętności obsługi komputera i Internetu z własnym rozwojem zawodowym⁸.

Tabela 1

Korzystanie z nowych technologii w różnych grupach (%)

Grupa	Komputer	Internet	Niekorzystający
Mężczyźni	57,1	52,8	16,8
Kobiety	53,3	49,2	21,3
Wiek 16–24 lata	90,2	86,8	1,0
Wiek 25–34 lata	79,8	73,7	1,8
Wiek 35–44 lata	67,7	62,1	5,3
Wiek 45–59 lat	43,5	39,5	19,1
Wiek 60–64 lata	23,6	20,6	35,1
Wiek 64 i więcej lat	7,5	5,8	66,2
Renciści	22,5	20,3	42,9
Emeryci	15,9	13,3	52,5

Źródło: J. Czapiński, T. Panek (red.): *Diagnoza...*, op. cit., s. 291.

Tabela 2

Struktura statusu społeczno-zawodowego internautów i osób niekorzystających (%)

Status społeczno-zawodowy	Osoby niekorzystające z internetu	Internauci
Pracownicy sektora publicznego	6,5	20,2
Pracownicy sektora prywatnego	16,0	30,2
Prywatni przedsiębiorcy	1,7	6,6
Rolnicy	6,5	2,1
Emeryci	12,6	3,1
Renciści	36,3	5,4
Uczniowie i studenci	1,4	19,7
Bezrobotni	7,2	4,8
Inni bierni zawodowo	11,9	7,9

Źródło: J. Czapiński, T. Panek (red.): *Diagnoza...*, op. cit., s. 292.

⁸ Uwarunkowania organizacyjne i psychologiczne intermentoringu dla utrzymania osób 50+ na rynku pracy, Raport z badań EQUAL, Żorska Izba Gospodarcza, Żory 2006.

Tabela 3

Umiejętność obsługi komputera (%)

Stopień umiejętności obsługi komputera	Pracownicy –35	Pracownicy 50+
Pełna umiejętność	74,2	35,0
Częściowa umiejętność	20,8	47,5
Brak umiejętności	5,0	17,5

Źródło: *Uwarunkowania organizacyjne i psychologiczne intermentoringu dla utrzymania osób 50+ na rynku pracy*, Raport z badań EQUAL, Żorska Izba Gospodarcza, Żory 2006, s. 31.

Aktywność pracujących (tabela 4) seniorów w Internecie wydłuża lata pracy zawodowej, przyczynia się do awansów oraz wpływa na większe zaangażowanie społeczne. Przyczynia się to do kontynuowania uczestnictwa seniorów w rynku pracy (przedłużania aktywności zawodowej pracowników) oraz do zwiększania ich roli w kształtowaniu się życia we wspólnocie społecznej. Dlatego też w nowoczesnym społeczeństwie informacyjnym nie może występować sytuacja, w której główną przeszkodą w znalezieniu pracy przez osoby starsze będzie ich wiek i związany z tym brak umiejętności korzystania z IT⁹.

Tabela 4

Znaczenie umiejętności obsługi komputera i Internetu w pracy (%)

Znaczenie	Pracownicy –35	Pracownicy 50+	Menedżerowie
Rozwój zawodowy	87,5	75,8	96,6
Zadowolenie z pracy	50,0	45,0	63,3
Gwarancja zatrudnienia	24,2	25,0	16,6
Wzrost wynagrodzenia	9,0	8,3	21,6
Awans	10,0	9,17	30,0

Źródło: *Uwarunkowania organizacyjne i psychologiczne intermentoringu...*, *op. cit.*, s. 36.

Osoby korzystające z Internetu, nie tylko znacznie częściej pracują, w porównaniu z tymi, którzy z niego nie korzystają, znacznie częściej podejmują lepiej płatną lub dodatkową pracę, częściej podnoszą swoje kwalifikacje i umiejętności z myślą o możliwości lepszych zarobków. Internauci znacznie częściej zakładają własną działalność gospodarczą¹⁰.

⁹ *Rynek pracy a osoby bezrobotne 50+, Bariery i szanse*, Akademia rozwoju Filantropii w Polsce, Warszawa 2007.

¹⁰ J. Czapiński, T. Panek (red.): *Diagnoza...*, *op. cit.*

Podsumowanie

Zwalczanie dyskryminacji cyfrowej z powodu wieku i przeciwstawianie się powstawaniu nowych domen wykluczenia i nierówności w społeczeństwie informacyjnym to jedne z ważniejszych problemów budowy społeczeństwa informacyjnego na rzecz wzrostu i zatrudnienia w warunkach postępującego starzenia się społeczeństwa polskiego. Przewiduje się, że w najbliższych dwudziestu latach udział w społeczeństwie polskim osób w wieku 65+ zwiększy się dwukrotnie¹¹. Dlatego niezbędne jest powiązanie planu działań w zakresie tworzenia społeczeństwa informacyjnego z procesem starzenia się ludności. W tym aspekcie należy rozpatrywać warunki, jakie powinny być spełnione, aby IT odpowiadało potrzebom osób starszych i przynosiło im satysfakcję oraz problemy kształcenia ustawicznego osób dorosłych w edukacji niezawodowej, a także inne przedsięwzięcia mające na celu zapoznanie seniorów z IT i skłanianie ich do aktywnego korzystania ze zdobyczy nowych technologii, zwłaszcza Internetu¹².

Praca powstała w ramach projektu *Best Agers – Using the knowledge and experience of professionals in their primes to foster business and skills development in the Baltic Sea Region project* (Program Regionu Morza Bałtyckiego UE 2007–2013).

Literatura

1. Casey M.: *Europejska praktyka informacyjna. Wyzwania i perspektyw dla administracji publicznej*, Międzynarodowe Centrum Zarządzania Informacją Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2001.
2. Czapiński J., Panek T. (red.): *Diagnoza społeczna 2009, Warunki i jakość życia Polaków*, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa 2009.
3. *Europe's Digital Competitiveness Report*, Bruksela 2009.
4. *Information society, Eurostat regional yearbook 2010*, Eurostat, Bruksela 2010.
5. *Polski Internet 2008/2009*, Gemius S.A., Warszawa 2009.
6. *Rynek pracy a osoby bezrobotne 50+, Bariery i szanse*, Akademia rozwoju Filantropii w Polsce, Warszawa 2007.
7. Stecki A.: *Wiedza i nauczanie elektroniczne w społeczeństwie informacyjnym*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 597, Ekonomiczne Problemy Usług nr 57, WNUS, Szczecin 2010.

¹¹ *Information society, Eurostat regional yearbook 2010*, Eurostat, 2010.

¹² E. Frąckiewicz: *Wpływ Internetu na aktywność seniorów z punktu widzenia strategii budowania społeczeństwa informacyjnego i2010*, Centrum Europejskie Natolin, Warszawa 2009.

8. *Strategia kierunkowa rozwoju informatyzacji Polski do 2013 r. oraz perspektywiczna prognoza transformacji społeczeństwa informacyjnego do 2020 r.*, Ministerstwo Nauki i Informatyzacji, Warszawa 2005.
9. *Uwarunkowania organizacyjne i psychologiczne intermentoringu dla utrzymania osób 50+ na rynku pracy*, Raport z badań EQUAL, Żorska Izba Gospodarcza, Żory 2006.
10. Frąckiewicz E.: *Wpływ Internetu na aktywność seniorów z punktu widzenia strategii budowania społeczeństwa informacyjnego i2010*, Centrum Europejskie Natolin, Warszawa 2009.

THE 55 + GENERATION IN THE IT SOCIETY

Summary

The deep socio-economic transformation that contributes to the growing pace of economic and social development of the world as well as the educational progress and visible enhancement of life quality is set against adverse demographic phenomena, such as the aging of the society and the low professional activity of people aged 55+. Moreover, the vast part of the older generation suffer from digital exclusion, as they spent most part of their youth and their professional lives in the world where there were no computers and no knowledge on information technologies.

Translated by Marcin Forkiewicz